

BI MEXLESA “FEYZÎ” DU HELBESTÊN NÛ YÊN ŞÊX MISTEFAYÊ SÎSÎ
(ŞÊX MISTEFAYÊ SÎSÎ’NIN “FEYZÎ” MAHLASLI İKİ YENİ ŞİİRİ)
(TWO NEW POEMS OF SHEIK MISTEFAYÊ SÎSÎ UNDER THE PSEUDONYM “FEYZÎ”)

M. Zana KARAK*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatîn: 12.08.2021
Accepted // Pejirandin: 07.10.2021
Published // Weşandin: 30.11.2021
Pages // Rûpel: 58-80

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: Karak, M. Zana (2021). Bi Mexlesa “Feyzî” Du Helbestên Nû Yên Şêx Mistefayê Sîsî, *Kurdiname*, no. 5, p.58-80

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêrî ji aliyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kurte

Şêx Mistefayê Sîsî (Feyzî) alim û miderisekî heyama dawî ya Osmanî ye. Feyzî di 1848an de li gundê Sîsa Licêya Diyarbekirê hatiye dinyayê. Piştî perwerdeya xwe ya medreseyê îcazeta ilmê ji Seydayê Licî û ya terîq-tesewifê jî ji postnişînê Tekyaya Hezanê ji Şêx Ebdilqadirê Hezanî wergirtiye. Şêx Mistefa piştî ku şêxê wî wezîfeya îrşadê dide wî ew jî di 1899an de ji Sîsê diçe gundê Qewmana Depê û li wê herêmê bi salan îrşadê dike. Lêbelê êşa firqet û hesreta mürşidê wî jî tesîra xwe nîşan dide, lewra ji şêxê xwe veqetîyaye. Ev êşa veqetîne û hezkirina ji bo şêxê xwe bi rêya medhiye û mersiyeyan anîye ziman.

Li gorî agahiyên li ber destê me heta niha sê helbestên wî hatine weşandin. Du helbestên wî yê bi mexlesa “Feyzî” ku nehatine weşandin ketin destê me û bûne mijara vê xebatê. Em ê di vê xebatê de van her du helbestan ji aliyê ruxsarî û naverokî ve binirxînin û ligel destxetên wan metna wan ya transkirîbekerî pêşkêş bikin. Bi vê lêkolîna di çarçoveya Neqşebendîya Xalidîtiyê de dê aliyê wî yê edebî û tesewifî jî zelaltir bibe.

Peyvên Sereke: Neqşebendî, Tekyaya Hezanê, Şêx Mistefayê Sîsî, Feyzî, Şêx Ebdilqadirê Hezanî

Özet

Şêx Mistefayê Sîsî (Feyzî) Osmanlı'nın son dönem müderris ve alimlerindedir. Feyzî 1848 yılında Diyarbekir'in Lice ilçesinin Sis (Yolçatı) köyünde dünyaya gelmiştir. Medrese tahsilinden sonra ilmi icazetini Seydayê Licî'den ve tasavuf-tarikat icazetini de Hezan Dergahı postnişini Şêx Ebdilqadirê Hezanî'den almıştır. Şêx Mistefa îrşad için şeyhi tarafından görevlendirildikten sonra 1899da Sis köyünden Karakoçan'ın Qewman (Yücekonak) köyüne yerleşir ve bölgede yıllarca îrşad görevini yerine getirmiştir. Fakat mürşidine olan hasreti ve ayrılık acısı da etkisini gösterir, çünkü şeyhinden ayrılmıştır. Şeyhine olan sevgisini ve ayrılık acısını medhiye ve mersiyelerle dile getirmiştir.

Eldeki verilere göre şimdiye kadar üç şiiri yayımlanmıştır. Şimdiye kadar yayımlanmamış Feyzî mahlasıyla iki yeni şiiri elimize geçmiştir ve bu şiirler çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada bu iki şiirini şekil ve içerik yönünden değerlendirip elyazmalarıyla birlikte transkripsiyonlu metinlerini vereceğiz.

*Lisansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Beşa Ziman û Çanda Kurdî. m.zana47@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1681-4917>.

Bu çalışmayla Feyzî'nin Nakşibendiliğin Halidilik kolu çerçevesindeki edebi ve tasavvufî yönü de daha fazla ortaya çıkmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nakşibendilik, Hezan Dergahı, Şêx Mistefayê Sîsî, Feyzî, Şêx Ebdilqadirê Hezanî

Abstract

Sheik Mistefayê Sîsî (Feyzî) is one of the late Ottoman mudarrises and savants. Feyzî was born in 1848 in Sis (Yolçatı) village of Lice district of Diyarbakir. After taking his madrasa education, he received his ratification of scholarship from Seydayê Licî and his ratification of mystic-tariqat from the Sheik Ebdilqadirê Hezanî who was the Sheik of Hezan Lodge. After Sheik Mistefa was appointed by his sheik for irşad (the act of showing the true path), he left the village of Sîs in 1899. He settled in the Qewman (Yücekonak) village of Karakoçan and fulfilled his mission of irşad in the region for years. However, his longing for his sheik and the pain of separation also show their effect, because he separated from his sheik. He expressed his love and the pain of separation with encomiums and coronachs.

According to the available data, three of his poems have been published so far. We found out two new poems under the pseudonym Feyzî, which have not been published until now. These poems form the subject of our study. In this study, we will evaluate these two poems in terms of form and content and give their transcribed texts together with their manuscripts. With this study, the literary and mystical aspects of Feyzî within the framework of the Khalidi branch of Naqshbandî will be revealed more clearly.

Keywords: Naqshbandî, Hezan Lodge, Sheik Mistefayê Sîsî, Feyzî, Sheik Ebdilqadirê Hezanî

Destpêk

Roj bi roj berhemên nû yên di qada edebîyata Kurdî de derdikevin holê. Bi keşkirina materyalên nû qada edebîyata Kurdî jî berfireh dibe û derfeta xebat û tesbîtên nû ji lêkolera re çêdibe. Di encama xebatên me de jî du helbestên nû yên Şêx Mistefayê Sîsî ketin destê me. Şêx Mistefayê Sîsî di serdema dawî ya Osmanî de jîyaye û ev yek jî rastî heyama Xalidîtiyê tê. Piştî serdema mîrektiyên Kurd, Neqşebendîtiya Xalidîtiyê jî rengê xwe daye edebîyata Kurdî û di edebîyata Kurdî de bizavek ava kiriye û heyamekê temsîl dike. Şêx Mistefa jî yek ji şêxên terîqeta Neqşebendîtiya Xalidîtiyê ye û murîdê Şêx Ebdilqadirê Hezanî (w. 1908) ye ku ew jî damezrînerê Tekyaya Hezanê ye. Li derdora Tekyaya Hezanê bi dehan alim û helbestkar derketine û ev tekyaya di pêşketina ilmên dînî-tesewîfî û edebîyatê de roleke mezin bi cih anîye.¹ Şêx Mistefa jî ji ber ku murîd û xelîfeyekî vê tekyayê bû ew jî di çarçoveya vê tekyayê de dikare bê hesibandin.

Şêx Mistefa ev her du helbestên ku bûne mijara me bi mexlesa Feyzî nivîsîne. Ev helbestên ku nû hatine peydakirin dê ji bo edebîyata Kurdî ya klasîk jî bibe daneyên girîng. Çarçoveya xebata me dê bi van her du helbestan sînordar be. Lêbelê li cihê hewce em ê behsa helbestên wî yên din jî bikin. Beriya em derbasî nîrxandina van her du helbestan bibin em ê derbarê jîyan û berhemên Şêx Mistefayê Sîsî de kurteagahîyekê bidin.

¹ Ji bo agahiyên zêdetir bnr: (Karak, 2020: 17-22).

1. Jîyana Şêx Mistefayê Sîsî û Berhemên Wî

1.1. Kurtejiyana Şêx Mistefayê Sîsî (Feyzî)

Şêx Mistefayê Sîsî li gundê Sîsê (Yolçatî) yê li ser Licêya Diyarbekirê di 1263yê rûmî (1847ê miladî) de hatiye dinê. Navê bavê wî Hecî Heyder e (w. 1848) û ew jî kurê Şêx Ebdilezîz e ku yek ji şêxên Neqşebendî ye. Ebdilezîz jî bo irşadê ji bajarê Silêmaniyê hatiye li gundê Sîsê bi cî bûye û eslê wan ji eşîra Sorîyan e.² Navê diya Şêx Mistefa jî Amîne ye ku ew jî ji Licê ye (Qewmamî, 2011: 15-21; Çakır, 2017: 353-358; Korkusuz, 2004: 313-316).

Navê eslî yê Şêx Mistefayê Sîsî, Mistefa Feyzî ye û ji ber ku berîya were şandin gundê Qewmanê ew li gundê Sîsê (Yolçatî) mideris bûye weke Seydayê Sîsî meşhûr bûye (Qewmamî, 2011: 15-21). Herweha li gorî agahiyên tê fahmkirin ku piranîya temenê xwe jî li Sîsê derbas kiriye.

Şêx Mistefayê Sîsî pêşî li ba Şêx Xalidê Orekî (Şîrwanî) dest bi xwendinê kiriye û herweha di medreseya Şêx Ebdirrehmanê Taxî de jî ders wergirtine. Paşê li Licê li ba Mela Mihemed Hadî (Seydayê Licî, w. 1912)³ xwendina xwe domandiye û îcazeta xwe ya ilmî jî ji wî wergirtiye. Dersên tesewifê jî li ba Şêx Ebdilqadirê Hezanî (w. 1908) girtiye û piştî temamkirina seyr û silûkê jî îcazeta xwe ya terîqê ji Şêx Ebdilqadirê Hezanî standiye. Şêx Ebdilqadir di 1899ê miladî (1315ê rûmî) de, Şêx Mistefayê Sîsî jî bo irşadê belav bike şandiye Depa Xarpêtê û Seyda bi qasî 10-15 salan li wê herêmê karê irşadê meşandiye û gelek feqî û alim li ber destê wî perwerde bûne (Qewmamî, 2011: 7-10; Çakır, 2017: 353-358).

Mela Mistefa du caran zewicîye⁴ û ji van zewacan pênc kurên wî çêbûne, navên wan ev in; Elaeddîn, Şêx Mihemmed Hadî, Mela Mesûd, Mela Camî, Mela Mehîfûz (Korkusuz:2 004, 314).

Şêx Mistefa heft xelîfe li pey xwe hiştine, ew jî ev in; Kurê wî Şêx Mihemed Hadîyê Qewmanî (w. 1956), Mela Eliyê Okçîyan, Mela Mihemedê Barmanî, Mela Ebdilmecîdê Licewî, Mela Ubeydullahê Şewqî (ev zat bavê Mela Xelîlê Miftiyê Diyarbekirê ye), Mela Hesenê Tûmûkî, Mela Recebê Qewmanî (Korkusuz, 2004: 314).

Şêx Mistefayê Sîsî di sala 1914an (1330yê rûmî) de di 67 salîya xwe de li gundê Qewman (Yücekonak)a Dep (Karakoçan)a Xarpêtê wefat kiriye û li wî gundî medfûn e (Qewmamî, 2011: 21).

1.2. Berhemên Wî

Bi qasî em dizanin ji bilî helbestên wî ti berhemên wî yên din tune ne. Heta niha sê helbestên wî hatine weşandin û li gorî agahiyên li ber destê me wekî din ti helbestên wî neketine lîteratura Kurdî. Ev helbestên wî jî ji aliyê Mela Husnî Hezîn ve di pirtûka bi navê *Kulxaniya Veşartî* û ji aliyê Muhammed Seydaoglu ve jî di pirtûka bi navê *Dîwana Şêx Mihemed Hadiyê*

² Silsîleya neseba wan weha ye: Seyda Şêx Mistefayê Sîsî, Hecî Heyder Efendî, Şêx Ebdilezîz, Şêx Mihemed Sorî, Şêx Me'rûf, Şêx Elî, Mela Hamîdê Sûsî, Şêx Eliyê Kal. Ji bo agahiyên zêdetir bnr: (Qewmamî, 2011: 15-21; Korkusuz, 2004: 313-316).

³ Seydayê Licî jî yek ji xelîfeyên Şêx Ebdilqadirê Hezanî ye, gelek berhemên wî hene û aliyê wî yê edebî jî gelekî xurt e.

⁴ Li gorî Kadri Yıldırım Şêx Mistefayê Sîsî çar caran zewicîye. Bnr: (Yıldırım, 2018: 207-208).

Qewmanî de hatine weşandin. Lêbelê di navbera helbestên di van her du xebatên navborî de jî ferqên mezin hene û pêwistî bi teshîh û muqayeseya helbestan heye. Ev her du helbestên ku di vê xebatê de tên belavkirin ne di her du xebatên navborî de, ne jî di xebateke din de em lê rast nehatine û me nedîtine.

Heta niha ev her du helbest nehatibûn peydakirin û em ê di vê xebatê de li ser her du helbestan bisekinin. Herweha em ê ji aliyê ruxsarî û naverokî ve helbestan binîrxînîn û em ê metna transkîrîbekirî ya her du helbestan tevî destxetên wan parve bikin.

1.2.1. Peydakirina Destxeta Helbestan

Me ev her du helbestên Şêx Mistefayê Sîsî (Feyzî) di mecmûeyeke Tekyaya Hezana Licê de li ba Mela Nûreddînê Hezanî bi dest xist. Nasên xanima Mela Nûreddîn ev destxet weke diyarî dane wê. Destxet bi piranî herîşîye, rûpelên wê wenda ne û kême. Destxet weke 207 rûpelan li ber destê me ye, lêbelê destxet zêdetir e û ji ber weşandina rûpelan em nizanin bi tevahî çend rûpel in û herweha agahiyên derbarê destxetê de jî bi awayakî tekûz nayê zanîn. Lêbelê di rûpela 143yem de bi Osmanî îfadeya “İş bu divanın muharriri Hazrolu Hacı Haris Begzade”⁵ dinivîse. Ji vê îfadeyê jî tê fahmkirin ku destxet ji aliyê Hecî Haris Begzadeyê Hezroyî ve hatiye îstînsaxkirin. Ebatên destxetê 14x20 cm. e û destxet bi *Mem û Zîna* metbû ku ji aliyê Hemzeyê Miksî (w. 1958) ve hatiye çapkirin ve hatiye cildkirin. Lêbelê cildê wê hemû qetiyaye û rûpelên wê bi piranî weşiyane. Li gorî texmînên me yê li ser şêkl û şemala destxetê muhtemel e ku ev destxet di nivê yekem yê sedsala 20em de hatibe nivîsîn. Lewra gava em li helbestên tê de û li jîyana mustensixan dinihêrin ev îhtîmal derdikeve pêş. Di hundirê vê desxetê de helbestên helbestkarên cuda hene ku piranîya wan hatine weşandin û dîsa piranîya wan jî ji helbestên Melayê Cizîrî (w. 1640) pêk tê. Em dikarin bibêjin ku hemû dîwana Melayê Cizîrî (derdora 118 helbest)⁶ bi destnivîs di vê destxetê de cih digire. Li dawîya dîwana Cizîrî îfadeya “Temet el dîwan el Cezerî quddisesî sirruh, fi sene 1343 [rûmî] 1930 [miladî]” hatiye nivîsîn. Ev tarîxa 1930yê miladî jî îhtîmal e ku tarîxa nivîsîna vê mecmû‘eyê be jî. Herweha çend helbestên Feqîyê Teyran (w. 1632), Melayê Batî (w.1760), Siyahpoş (sedsala 19.), Mewlana Camî (Nûreddî ebdîrrehman Camî) (w. 1492), Şêx Ebdilqadirê Hezanî (w. 1908), Hecî Ebdilfettahê Hezroyî (w. 1947), Xewsê Geylanî (Şêx Ebdilqadirê Geylanî) (w. 1166), Şêx Ebdirehmanê Axtepî (w. 1910), Ehmedê Xanî (w. 1709), Mela Mihemedê Licî (Seydayê Licî) (w. 1912), Sewadî (sedsala 18.), Sa‘iyê Hanewî (Şêx Mihyedînê Hênî) (w. 1899) û çendên din jî hene. Du ji wan helbestan jî yê Şêx Mistefayê Sîsî ne ku mijara vê xebata me ne.

2. Vekolîna Helbestan

Şêx Mistefayê Sîsî ev her du helbestên xwe jî bi teşeya murebbe‘ê ango çarîneyê û bi cûreya mersîye û medhîyeyê nivîsîne. Li vir divê em pêşî van her sê terman bi kurtasî bidin naskirin.

⁵ Li gorî agahiyên ku me ji Tekyaya Hezanê wergirt, mustensixê vê destxetê Hecî Haris Ceylan (murîde yekem yê Şêx Ebdilqadirê Hezanî ye) û kurê wî Mehmet Ceylan in. Li gorî qeydên nifûsê Hecî Haris Ceylan di 01.07.1846an de li Çirika (Olukçeşme) Hezroyê hatiye dinê û wefata wî jî 1914 an jî 1916? ye. Kurê wî Mehmet Ceylan (01/07/1883-29/01/1962) jî 2-3 heyaman Şaredarîya Hezroyê kiriye.

⁶ Xuyaye ku ev dîwana Mela ji ber a metbû ku Seyîd Şefîk Arvasî (w. 1970) ji bo çapê amade kiribû hatiye girtin.

Weke tēgeheke edebiyatê ji wê teşeya nezmê re ku her bendeke wê ji çar risteyên hemkêş pêk tê “murebbe” (çarîne) tê gotin (Saraç, 2013:111). Bi gotineke din menzûmeyên ku yekeya wan bend e, hemû bendên wan ji çar risteyan pêk tên û ji aliyê helbestkarekî ve bi heman kêşê û bi awayekî pirsêwa hatibin nivîsîn, ew menzûme weke “murebbe” tê binavkirin. Di Kurdî de peyva “çarîne”yê ji bo murebbe‘e tê bikaranîn. Di edebiyata klasîk a Rojhilatî de serwaya murebbe‘ bi awayekî giştî bi du şeweyan çê dibe: Şeweya yekem: “aaab, cccb, dddb...” e şeweya duyem jî: “aaaa, bbba, ccca...” ye. Eger murebbe‘ tenê bi rêya serwayên risteyên dawî bi hev ve werin girêdan, jê re “murebbe‘ a muzdewic” û eger digel hevbeşîya serwayê bi rêya dubarekirina riste/risteyên dawî bi hev ve werin girêdan ji vê re jî “murebbe‘a mutekkerir” tê gotin (Adak, 2019: 371).

Di murebbe‘an de bi piranî benda pêşî di nava xwe de bi serwa ye û sê rêzên pêşî yên bendên dinê jî di nava xwe de bi serwa ne û herweha dîsa rêzên dawî bi benda pêşî re bi serwa ne (Saraç, 2013: 111).

Di edebiyata klasîk a Îslamî de ji helbestên ku piştî mirina kesekî/kesekê bi mebesta şînê hatine nivîsîn “mersîye” tê gotin. Mersîye di Kurdî de dikare wek “matemname” jî bê binavkirin. Di edebiyata Îslamî de mersîye herî zêde bi teşeyên qesîde, terkîbbend û tercî‘bendê ve hatine nivîsîn. Mersîye bi piranî li ser desthilatdarên siyasî, kesayetên dînî, endamên malbatê û bi taybetî şehîdên Kerbelayê tên nivîsîn (Adak, 2019: 143). Di edebiyata Kurdî de hem helbestkarên serdema mîrektîyan hem jî yên serdema Xalîdîyê murebe‘ û mersîye nivîsîne. Li derdora Tekyaya Hezanê jî kesên weke Seydayê Licî, Şêx Fethullahê Hezroyî, Şêx Îsmetullahê Karazî, Seydayê Xasî û bi dehan helbestkarên din medhîye û mersîye (şînname) nivîsîne.

Di edebiyata klasîk a Îslamî de helbestên ku mijara wan pesn û sîtayîş e wek “medhîye” tên binavkirin. Di medhîyeyan de bi gelemperî pesnê kesên payebilind tên dayîn ku bi piranî ew kes ji desthilatdarên siyasî (şah, sultan, emîr û endamên malbatên wan ên wek xuşk, bira, dê û zarokên wan), burokratên dewletê (wezîr, serleşker, qadî û hwd.) kesayetên girîng ên civakê (dewlemend, pehlewana û hwd.) û kesayet û figurên dînî (Xweda, Pêxember, sehabî, ehlê beyta Pêxember, mela, şêx û hwd.) pêk tên (Adak, 2019: 135).

Di edebiyata Kurdî de ji bo mîrên mirektîyan medhîye hatine nivîsîn. Piştî dawîlêhatina mîrektîyan ew valahî bi terîqetan hatine tijekirin û gelek medhîye û mersîye ji bo şêxên terîqetan hatine nivîsîn. Dema em li helbestên Şêx Mistefayê Sîsî jî mêze dikin ev yek bi zelalî tê dîtîn. Ji ber ku Şêx Mistefa jî şêxekî terîqetê bû û peyrewê terîqeta Neqşebendîyê bû ev yek bandor li ser helbestnivîsîya wî jî kiriye. Şêx Mistefayê Sîsî helbestên xwe bi cûreya medhîye û mersîyeyê nivîsîne. Şêx Mistefayê Sîsî piştî ku ji şêxê xwe Şêx Ebdîlqadirê Hezanî veqetîyaye li pey wî helbest nivîsîne. Feyzî, ev medhîye û mersîyeyên ji bo şêxê xwe bi çarîneyan honandine.

Em ê li ser van her du helbestên Şêx Mistefayê Sîsî lêkolîna xwe ji aliyê ruxsarî û naverokî ve bikin û wan binirxînin.

2.1. Ji Aliyê Ruxsarî ve

Di vê beşê de em ê ji aliyê ruxsarî ve lêkolîna xwe bikin û em ê li ser teşe, kêş, serwabendî û mexlesê bisekinin.

2.1.1. Teşe, Kêş û Serwabendîya Helbestan

Em ê pêşî li ser helbesta yekem a Şêx Mistefayê Sîsî bisekinin. Ev helbesta Şêx Mistefayê Sîsî bi teşeya murebbe‘ê ango bi çarîneyê hatiye nivîsîn û ji 20 çarîneyan pêk tê. Kêşa vê helbestê jî ji behra hezecê mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun e.

1. *Ez û mal û menal û ehl û cîran*
Bi qurbana te me Şahê Resûlan
Dikim zarî bi ‘îşqê wek esîran
Bi heyrana te me Şahê Resûlan

Şêweya vê murebbe‘ê şêweyeke standart e û şêweya wê “Murebbe‘a Muzdewica Asayî” ye. Lewra di benda yekem de hemû riste di nav xwe de hemserwa ne, di bendên peyrew de jî risteyên dawî bi risteya dawî ya benda yekem re û risteyên din jî di nav xwe de hemserwa ne. Şemaya vê şêweyê jî aaaa, bbba, ccca ... ye (Adak, 2019: 371-376). Em dibînin ku di vê helbestê serwaya bingehîn tune ye, lêbelê paşserwaya helbestê heye. Di dawîya hemû bendan de îfadeya “Şahê Resûlan” hatiye dubarekirin û helbest bi vê paşserwayê ve bi hev ve hatiye girêdan.

Helbesta duyem jî bi teşeya murebbe‘ê ango bi çarîneyê hatiye nivîsîn û ji 11 çarîneyan pêk tê. Kêşa vê helbestê jî ji behra remelê fa‘îlatun / fa‘îlatun / fa‘îlatun / fa‘îlun e.

1. *‘Erzihala me bibe nik Şahê Xûban ey refîq*
Yek bi yek mestûre tê da halê miştaqê herîq
Pêl û emwacê di ‘îşqê bê seda kir me xerîq
Nîne kes bê ser bide dilbeste‘ê ‘îşqa wesîq

Şêweya vê murebbe‘ê jî şêweyeke standart e û şêweya wê jî “Murebbe‘a Muzdewica Asayî” ye. Şemaya vê şêweyê jî aaaa, bbba, ccca ... ye. Em dibînin ku di vê helbestê serwaya bingehîn heye, lê paşserwa tê de tune ye. Di risteyên dawî yên hemû bendên helbestê de “q” herfa rewîyê ye û “î” jî herfa rîdfê ye. Cureya serwaya vê helbestê jî “murdef” e. Ev serwa di di dawîya riste û bendan de di navbera bêjeyên refîq, herîq, xerîq, wesîq, terîq, ferîq, ‘eqîq, ‘emîq, ‘etîq, sedîq, şefîq, ‘eşîq, la-yelîq û heqîq de pêk hatiye.

2.1.2. Mexlesa Helbestkar

Di edebîyata klasîk de mexles mîna înzeya helbestkar e û bi piranî di dawîya helbestan de mexles tîn bikaranîn. Hin helbestkaran navê xwe jî weke mexles bi kar anîne. Şêx Mistefayê Sîsî jî di helbestên xwe de mexles bi kar anîne. Heta niha li gorî tesbîtên me mexlesên “Feyzî”, “Sîsî” û “Mistefa” di helbestên xwe de bi kar anîne. Di van her du helbestên nû de jî mexlesa “Feyzî” tercîh kiriye û ev mexles niha tenê di van helbestan de aşkere tê dîtin. Di vê helbesta yekem de mexlesa ku bi kar aniye “Feyzî” ye ku ew jî ji navê wî yê rastîn pêk tê. Herweha Şêx Mistefa weke mexles navê xwe “Mistefa” jî di malika 15em de û di malika 18em de jî mexlesa xwe “Feyzî” dîsa bi kar aniye:

15. *Egerçi Mistefa ‘ebdek kemîn e*
Bi cuz dergahê to me’wa tu nîne
Bi lutfê xwe were carek bibîne

Keremkar î eman Şahê Resûlan

18. *Ji nale bes meke Feyziyê cara*
Bi dil zêde bi xef hem aşikara
Ew e şahê Semerqend û Buxara
Cuda ez men mebe Şahê Resûlan

Em dikarin bibêjin di van her du helbestan de mexlesa wî ya eslî jî Feyzî ye û ev yek di destxetê de jî hatiye nîşankirin (Bnr. Pêvek-I; Pêvek-II). Şêx Mistefa di helbesta duyem de jî dîsa mexlesa xwe “Feyzî” di benda herî dawî ya 11em de weha bi kar anîye.

11. *Yek nişanê dilberê nîne ji xeyrê bê nişan*
Li yek xalê nîne yek cewher ji wê nik exfeşan
Mezher in gahî dibin mezher ji bo wê zerfeşan
Sirrê wehdet Feyziya bèn zan û in heqê heqîq

Gava em li helbestên wî yên ku berê hatine weşandin dinihêrin em dibînin ku Şêx Mistefayê Sîsî di wan de jî mexlesa “Mistefa” û “Sîsî” bi kar anîne. Di helbesteke xwe ya heft bendî de ku berê hatibû weşandin mexlesa “Sîsî” û dîsa di helbesteke xwe ya 12 malikî de jî mexlesa “Mistefa” di bend û malika dawîn de bi vî awayî bi kar anîye;

7. *Were rehmê li vî jar û feqîrî*
Xerîb û bêkes û yar û esîrî
Xelas nîne ji Sîsî ra ji derdan
Îro xeyrê nêrîna Neqşebendan (Hezîn, 2007:62)
12. *Bi lêvê le’l û dîndanê sedef bû Mustefa ‘aşîq*
Ze ‘îf û jar û naçar im ji ‘îşqa wê dilara’ê (Hezîn, 2007:63-64)

Tablo 1: *Hin taybetîyên ruxsarî yên helbesta 1em û 2yem:*

Helbestkar	Şêx Mistefayê Sîsî (1847 - 1914)	
Serdem	Sedsala 19.-20. (Serdema Osmanî ya Dawî)	
Herêm	Sîsa Licê ya Diyarbekirê û paşê Qewmana Depa Xarpêtê	
Helbest	Helbesta Yekem	Helbesta Duyem
Ziman-Zarave	Kurdîya Kurmancî	Kurdîya Kurmancî
Teşeya Nezmê	Murebbe‘ (Çarîne)	Murebbe‘ (Çarîne)
Yekeya Nezmê	Bend	Bend
Hejmara Bendan	20 Bend	11 Bend

Kêş, Qalib û Behra Erûzê	Mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun (Behra Hezecê)	Fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlun (Behra Remelê)
Serwa (Serwabendî)	Serwaya bingehîn tune ye	Serwaya wê murdef e "îd"
Şemaya Serwayê	aaaa, bbba, ccca, ...	aaaa, bbba, ccca, ...
Paşserwa	"Şahê Resûlan"	Paşserwaya wê tune ye.
Mexles û Cihê Wê	"Feyzî" / Malika 18em û "Mistefa" jî di malika 15em de.	"Feyzî" / di benda 11em de.

2.2. Ji Alîyê Naverokê ve

Di vê beşê de jî em ê her du helbestan ji alîyê tema, ziman û uslûba helbestkar, hunerên edebî û ji alîyê kevneşopî û girîngîya wan ya di edebîyata Kurdî de binirxînin.

2.2.1. Mijar û Cûreya Helbestê

Ji metna helbesta yekem jî xuya dibe ku cûreya vê murebbe'ê mersîye ye. Weke ku me li jor jî anîbû ziman ji helbestên ku ji bo şîn û matemê tîn nivîsîn mersîye tê gotin. Ev helbest li pey Şêx Ebdilqadirê Hezanî hatine nivîsîn. Ev yek ji îbareya "Şahê Resûlan"ê jî tê fahmkirin û herweha Şêx Ebdilqadir murşidê Şêx Mistefayê Sîsî ye. Mumkun e ku Şêx Mistefayê Sîsî gava ji Şêx Ebdilqadirê Hezanî vediqete û diçe devera Qewmanê ev helbest li ser wê firqetê nivîsîbe. Herweha mumkun e ku li pey wefata wî jî ev helbest hatibe nivîsîn. Ji ber vê yekê jî eger li pey wefata wî be dê ev helbest têkeve kategorîya mersîyeyê ango şînameyê. Lewra dê mijara wê jî veqetîn, şîn û xemgîniya li pey wefata Şêx Ebdilqadir be.

8. *Hezar ahê cegersûz ez dilê min
Digel feryad û zar û nale'ê min
Enîn û hesret û ev hestirê min
Ji narê firqeta Şahê Resûlan*

Ji van malikên jor jî bi zelalî tê fahmkirin ku ev helbest li ser Şêx Ebdilqadirê Hezanî ye. Lewra em dizanin ku Şahê Resûlan ji bo Şêx Ebdilqadirê Hezanî hatiye gotin. Şêx Ebdilqadirê Hezanî ji gundê Resûlana Mûşê hatiye û li mintiqeya Hezana Licê bi cî bûye (Karak, 2020: 24-31) û Şêx Mistefayê Sîsî jî yek ji xelîfeyên wî bûye.

Divê em ji bo cûreya vê murebbe'ê şerhekê jî li wir dînin. Ger ev helbest piştî wefata Şêx Ebdilqarê Hezanî hatibe nivîsîn dê cûreya wê bibe mersîye, lê ger Şêx Mistefayê Sîsî piştî veqetîna ji gundê Sîsê (1899 miladî /1315ê rûmî) û bicîbûna li gundê Qewmanê ev helbest nivîsîbe ango berîya wefata murşidê xwe ev helbest nivîsîbe wê demê jî ev helbest dê nebe mersîye û dê bibe cûreyeke din. Ango dê bibe li ser eşq, hesret û veqetîna ji murşidê xwe. Belkî jî em jê re bibêjin "çarîneya tekyayê" (murebbe'a tekyayê). Lewra divê em bizanibin ku li derdora tekyayan li gorî xisûsiyetên tekyayê bi gelek teşeyan li ser şêx û murşidan heman mijarên medh û şîne hatine nivîsîn.

Gava em bala xwe didin kategoriya helbestên li derdora tekyayan hatine nivîsîn; em dibînin ku teşe her çiqas ji hev cuda bin jî mijar zêde nêzî hev in û heta piraniya wan jî tîkaranên hev in, tenê navên murşîdan guherîne. Abdurrahman Adak li ser murebbe‘ên Kurdî yê qonaxa edebîyata tekyayê weha dibêje; “Piştî ku di dawîya mîrektîyan de di çarçoveya Qadirîti û Neqşebendîtiyê de edebîyata tekyayê dest pê kiriye, êdî helbestên ku nakevin kategoriya sebkê Iraqî jî hatine nivîsîn. Di helbesta tekyayê ya vê qonaxê de zimanê helbestê sivik bûye û hêmanên sebkê Iraqî hinekî hatine terikandin. Bi qasî ku tê dîtin di vê qonaxê de murebbe‘ jî wek teşeyê nezmê belav bûye. Di van murebbe‘an de hinekî jî li pey şopa Feqîyê Teyran zimanekî sade hatiye bikaranîn. Lêbelê li ser mijarên bi tekyayê ve girêdayî hatiye rawestan ku di murebbe‘ên Feqî de nayên dîtin” (Adak, 2019:572).

Di ekola Neqşebendîya Xalidîtiyê de di navbera murîd û murşîdan de tîkiliyê cuda heye ku ev yek di helbestan de dişibe tîkiliya di navbera ‘aşiq û me‘şûqan. Adak ji bo xezelên bi vî rengî dibêje “xezela tekyayê” (Adak, 2019: 227-229). Ger ev helbest ji bo firqet ango veqetîna ji şêx hatibe nivîsîn û em vê binavkirina Adak jî li ber çavan bigirin, em dikarin ji vê cûreyê re jî bibêjin “murebbe‘a tekyayê”. Lewra di vir de jî êş, hesret û xema li pey murşîd heye û ev di dereceya eşqê de di asta eşqa tesewifi de tê xuyakirin. Di van helbestên Feyzî de mezmûnên tesewifi jî li pêş in.

13. *Egerçi rûreş û pîs û xerab im*
Geda û natiwan û xak û ab im
Welî der narê ‘işqet dil-kebab im
Li ‘aşiq de nezer Şahê Resûlan

20. *Esemm û ebkem û e‘ma û dîn im*
Ji derdê firqetê jar û hezîn im
Xezel her dem li bejna te dixûnim
Segê an dergehê Şahê Resûlan

Ji van benda jî bi zelalî xuya dibe ku murîd ji firqet û hesreta murşîdê xwe di nav êş û azarê de ye û daxwaza wî dîtina wî ye.

Ji aliyê naverokê ve mijara helbesta duyem jî medhiye ye. Şêx Mistefa di vê medhiyeyê de pesnê şêxê xwe Şêx Ebdilqadir daye, lêbelê ew bi nav nekiriye. Lê ji gotina “pîrê terîq” em dizanin ku ew pîrê wî jî dîsa murşîdê wî ye ango şêxê wî Şêx Ebdilqadirê Hezanî ye.

Ev medh jî dîsa di çarçoveya tîkiliya murîd û murşîdîtiyê de ye. Murîd murşîdê xwe weke dilberekê weke me‘şûqekê dibîne, lê ev dîtin di çarçoveya tesewifi de ye, ne mîna evîneke di navbera keç û xortekî de be.

2. *Ateşê ‘işqê kebab kir min di nêv ‘amê cinûn*
Lem ‘ê xedd û serwê qamet qewsê ebrû kir zebûn
Secdeya min pêş(i) adem dîn û îmanim nebûn
Rehberê naçare‘ê wek min bese pîrê terîq

3. *Bi her 'aşîq çend qedem pêş da kerem kir dilberê
Dêm-durrê gerden-zerê nazik-terê bûy- 'enberê
Pî-şemalê pur-delalê xweş-cemalê kewserê
'Işqibazê serfirazê dilkuşa'ê bû ferîq*

9. *Xûb û dilber dilruba û nazik û peyker-perî
Gerçi nik 'uşşaqê 'alem bê hedd in tu serwerî
Sosin û gul sunbul û mil ter e cû bergê terî
Bulbulê bê sebr û dûr ez bax û bustan ev 'eşîq*

Di van bendên jor de medhê ku ji bo pîrê terîqetê ango ji bo murşîdê xwe kiriye bi aşkeryî xuya dibe.

2.2.2. Ziman û Uslûba Helbestkar

Gava em li van her du helbestan dinihêrin em dibînin ku zimanê wî zêde ne girîft e, lêbelê bêje û terkîbên biyanî tê de gelek in. Mela Husnî Hezîn jî ji bo Şêx Mistefayê Sîsî dibêje ew di edebîyata zimanê Erebi, Farisî û Kurdî de şareza bû (Hezîn, 2007: 7). Bi rastî jî gava em lê dinihêrin em dibînin ku şarezabûna wî di van her du helbestan de jî xwe daye der ango xuya dibe. Şêx Mistefayê Sîsî jî bilî zimanê dayikê Kurdî bi zimanên Erebi û Farisî jî dizanibû. Tesîra Farisî û Erebi jî di van helbestên wî de bi aşkeryî xuya dibe.

Zimanê wî yê di van her du helbestan de hinekî giran e, lewra helbest tije bêjeyên Erebi û Farisî ne. Heta hin riste û malikên helbestê bi tevahî Farisî û Erebi ne. Lêbelê uslûba wî herikbar e û ev unsûrên ahengê jî mûsîqîyek xweş di helbestê de ava kirine. Em dikarin bibêjin pênûsa helbestkar xurt e û risteyên wî jî ji aliyê edebî ve têr û tije ne. Lewra gelek cûre ji hunerên edebî ve di van her du helbestan de hatine bikaranîn.

6. *Eger bulbul gulê xeddê te bînî
Li bustan naketin ah û enîne
Çu men sewda li bejna te bixûnî
Derê rehmê veke Şahê Resûlan*
4. *Wê bi wan zulfê herîr û tîr û mujgan û webes
Dême enwer çeşmê nazik sûreta xûrşîd(i)weş
Xemz û remz û çav û ebrû hem bi wan reftar(i) xweş
Kir me sewda min bibîne dil li min bû wek 'eqîq*

Di van bendan de jî hakimîyet û herikbariya zimanê helbestkar xwe dide der.

2.2.3. Ciwankariya di Helbestê de

Helbestkar bi uslûb û hunerên edebî yên weke telmîh, îstî'are, teşbîh, telmî', nîda, alîterasyon û hwd. ve helbestên xwe xemilandiye. Di helbestê de gelek cûreyên ciwankariyê hene, em ê ji wan çend nimûneyan li vir nîşan bidin:

19. *Bi enfasê Mesîhî dil te hey kir*
Bi nûr û narê 'îşqê her te key kir
Şeb û rojê zebanim wayiwey kir
Demê dîger bizan Şahê Resûlan

Di vê benda helbesta yekem de ji bo ew taybetiya Hz. Îsa ya ku miriyan bi nefesa xwe sax dike atif heye ango li vê derê hunera telmîhê derketiye holê. Herweha bi bêjeyên "şeb û roj"ê jî hunera tezaadê pêk hatiye. Li vir 'îşq jî ji aliyê nûr û narê ve bi agir ve hatiye şibandin, lê agir nehatiye bilêvkirin, bi vê yekê li vir jî îstîareya girtî derketiye holê.

7. *To î sultanê 'alem der dilê ma*
Munewwer kon bi lutfê kişwerê ma
Nebaşed cuz to der dil dilberê ma
Niqab ez rû veke Şahê Resûlan
16. *Fewellahî bi halê min dizanî*
Bi nari 'l- 'îşqê mehrûqen teranî
Bi xûbî bihter ez xûbê cihanî
Me dil da te ji dil Şahê Resûlan
10. *Şed qesem b'an dêmê enwer min debîrê kullî hal*
Bê wucûda te wucûda min mine 'l-emri 'l-muhal
Zulfê şebrengîne mişkîn bû meke men 'ê wisal
Men 'î zî 'l- 'eşqî 'eni 'l- 'uşşaqî 'eynen la-yelîq

Di van her sê bendên jor de jî hunerê pirzimanî heye, her hevoker an perçeristeyek an jî risteyeke bendê bi zimanekî cuda ye. Di helbestên Feyzî de ev hunera pirzimanî zêde xuya dibe, lewra ji Erebi û Farisî gelekî sûd wergirtiye. Di hin malikên wî de Kurdî, Farisî û Erebi bi hev re hatine bikaranîn.

3. *Bi her 'aşiq çend qedem pêş da kerem kir dilberê*
Dêm-durrê gerdên-zerê nazik-terê bûy- 'enberê
Pî-şemalê pur-delalê xweş-cemalê kewserê
'Îşqibazê serfirazê dilkuşa 'ê bû ferîq

Di vê benda helbesta duyem de jî bi tekrara herfa “r” û “l”yê alîterasyon çêbûye. Herweha di heman bendê de bi herfa “e”yê jî asonans derketiye holê.

4. *Wê bi wan zulfê herîr û tîr û mujgan û webes*
Dêmê enwer çeşmê nazik sûreta xûrşîd(i)weş
Xemz û remz û çav û ebrû hem bi wan reftar(i) xweş
Kir me sewda min bibîne dil li min bû wek ‘eqîq

Di vê bendê de jî bi şibandina zilfên bi herîrê û sûreta bi xûrşîdê ve hunera teşbîhê derketiye holê û hem jî bi bêjeyên zilf, dêm, çeşm, sûret, xemz, çav û ebrûyê ve jî hunera tenasûbê pêk hatiye. Herweha “çav û çeşm” jî di heman maneyê de ne û hunera teradufê pêk anîne. Dîsa di benda yekem de jî “pêl û emwac” û di benda pêncem a helbesta yekem de “nûr û ziya” û “cerh û birîn” jî di heman wateyê de ne ew jî dibin hunera teradufê.

5. *‘Aşîqê dîdarê yar im bes ne cennatê ne ‘îm*
Wisleta wê min divê ne hûr û ridwanê şemîm
Masiwa ‘ê yarê nik ‘aşîq wicûda wî ‘edîm
Sofî û zahid çî zanin gewherê behra ‘emîq

Di vê bendê de hunera mubalexeyê heye, lewra aşîq dîtina rûyê yarê dixwaze û cennetê naxwaze. Herweha horî û perîyan red dike, lêbelê wisleta yara xwe dixwaze. Di benda şeşem de jî dîsa bi gotina “sed hezar şî‘r û xezel”ê ve mubalexê derketiye holê. Di benda 10em de bi zilfê şebrengîn ve dîsa teşbîh pêk hatiye.

Di benda dawî ya helbesta duyem de jî helbestkar bi gotina “fezyîya”yê bangî xwe kiriye û li vir jî hunera nîdayê derketiye holê.

2.2.4. Kevneşopîya Van Helbestan

Ev her du helbest bi kevneşopîya têkilîya di navbera murîd û murşîdîyê de hatine honandin. Di ekola Neqşebendîtiya Xalidîtiyê de têkilîyeke hêzdar a murîd û murşîdîtiyê heye û pîr û murşîdê terîqetê ji murîd re mîna evîndarekê ye, di van helbestan de jî ev yek xuya dike. helbestkarên ku li derdora tekyayan mezin bûne piranîya wan qesîdeyên medh û şînê yên bi vî rengî nivîsîne. Ev her du helbest jî nimûneyên baş yên vê kevneşopîyê ne. Di her du helbestan de jî unsûr û mezmûnên tesewwîfî li pêş in û helbest li dora tekyayê hatine nivîsîn û di kategorîya helbestên terîqî de dikare bîn nirxandin.

2.2.5. Girîngîya Van Helbestan

Ev her du helbestên Feyzî heta niha nebûbû mijara lêkolînê û di nav lîteratura edebîyata Kurdî de cî negirtibûn. Ev helbestên wî alîyê wî yê terîqî yê di nav ekola Neqşebendîtiya Xalidîtiyê de jî nîşan dide û bi heman kevneşopîyê ve wî jî ji bo şêxê xwe mersîye û medhîye nivîsîne û edîbbûna wî bi van helbestan jî derdikeve holê.

Ji van her du helbestan jî tê fahmkirin ku Şêx Mistefayê Sîsî jî weke alim û şairekî heyama xwe tevgerîyaye û di çarçoveya kevneşopîya ekola Neqşebendîtiya Xalidîtiyê de

helbestên tesewifî-terîqî nivîsîne. Ji alîyê ziman û edebî ve jî her du helbestên wî serkeftî ne û herikbar in. Lewra hem unsûrên edebiyata klasîk û çanda kevneşopîya tekyayan di helbestên wî de bi zelalî xuya dibin, hem jî teşbîh û telmîh di serî de gelek hunerên edebî di helbestên xwe de bi kar anîne.

Tablo 2: *Hin taybetîyên naverokî yê helbesta 1em û 2yem:*

Helbestkar	Şêx Mistefayê Sîsî (1847 - 1914)	
Helbest	Helbesta Yekem	Helbesta Duyem
Cûreya Nezmê	Mersîye? / Murebbe‘a Tekyayê?	Medhîye
Ji Alîyê Naverokê	Matem û veqetîna li pey wefata şêx/derdê firqetê?	Medh û pesnê şêxê xwe kiriye
Mijar	Êş û xema ji veqetîna şêxê xwe	Medhê şêxê xwe
Tema	Êş û ezîyeta veqetîne	Pesn û hezkirina ji bo şêx

3. Metnên Transkirîbekirî yê Her Du Helbestên Feyzî

Me ji nusxeyeke destxet ev her du helbestên Şêx Mistefayê Sîsî (Feyzî) bi elîfbêya transkirîpsîyona navneteweyî nivîsî. Ligel elîfbêya veguheztî me hin fikr, îzah û tesbîtên xwe jî di jêrenotan de nîşan dan.

Helbesta Yekem

Min Kelamê Mela Miştefa el-Sîsî (Rehîmehûllah)

Mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Behra hezecê: (+ - - - / + - - - / + - -)

- Ez û mal û menal û ehl û cîran
Bi qurbana te me Şahê Resûlan
Dikim zarî bi ‘îşqê wek esîran
Bi heyrana te me Şahê Resûlan⁷
- Ji zarî bes meke ey dil şeb û rûz⁸
Binal ey canê min der ‘îşqê mîsûz

⁷ Îfadeya “Şahê Resûlan”ê ji bo Şêx Ebdîqadirê Hezanî hatiye gotin. Şêx Ebdîqadirê Hezanî ji gundê Resûlana Mûşê hatiye û li mintiqeya Hezana Licê bi cî bûye.

⁸ Di destxetê de “şeb û roj/rûj” e, lê diviyabû ev îfade bi şeweya Farisî “şeb û rûz” bûya, lewra hem ji ber serwayê ev yek hewce ye û hem jî jixwe bêjeya “şeb” a ku pê re jî hatiye bikaranîn ji forma Farisî hatiye tercîhkirin. Lewra ev bêje bibe “rûz” maqûltir e.

Der eywanê muhebbet baş bike sûz⁹
Bike lutfê li te Şahê Resûlan

3. Were dergêh di wî bê şebr û hûş im
Veke dergêh li min da mey binûşim
Feqîr û bê newa' û xirqepûş im
Telebkarê te me Şahê Resûlan

4. Ji nûra te tijî ez qaf û ta qaf
Ji feyza te mu'etter bû dilê şaf
Ji 'işqa te disûzî sîne her gav
Hewardarê te me Şahê Resûlan

5. Di can û dil 'eceb nûr û ziya 'î
Ji bo cerh û birînê min dewa 'î
Ji min dil bir bi naz û dilruba'î
Niyazkar im ji te Şahê Resûlan

6. Eger bulbul gulê xeddê te bînî
Li bustan naketin ah û enînê
Çu men sewda li bejna te bixûnî
Derê rehîmê veke Şahê Resûlan

7. To î sultanê 'alem der dilê ma
Munewwer kon bi lutfê kişwerê ma
Nebaşed cuz to der dil dilberê ma
Niqab ez rû veke Şahê Resûlan

8. Hezar ahê cegersûz ez dilê min
Digel feryad û zar û nale'ê min
Enîn û hesret û ev hestirê min
Ji narê firqeta Şahê Resûlan

⁹ Bêjeya "sûz" di maneya şewat, agirpêketin; derd, êş û izdirabê de ye. Dibe ku ev bêje li vir di maneya "soz"ê de jî hatibe bikaranîn. Lewra nivîsîna her du bêjeyan jî heman şekl e.

9. Ricakar im ez ê naçar û sewda
Ji lufta te bi heqqê Gewş û Seyda
Dewa ke dil bi nûrê nar û şeyda
Ji wê behra kerem Şahê Resûlan
10. Me navê kes ji geyr an zulf û xalet
Di dil da nîne min fikr û xiyalet
Ez im ‘aşiq li wê husn û cemalet
Feqîrek sa’il im Şahê Resûlan
11. Tu î dilber ku ma min rûh li balê
Dipîle can û dil her dem dinalê
Şev û rojê didim lew ‘erzihalê
Dewa ke derdê min Şahê Resûlan
12. Tu î bê şik ji bo min ‘eynê Luqman
Qebûl nakim ji geyr în emr û ferman
Bi yek suhbet mefer ma derdê derman
Esîr û bêkes im Şahê Resûlan
13. Egerçi rûreş û pîs û xerab im
Geda û natiwan û xak û ab im
Welî der narê ‘işqet dil-kebab im
Li ‘aşiq de nezer Şahê Resûlan
14. Ji ber derdê firaqê ah û şed ah
Fiğan û zariyem ez mahê ta mah
Bidan çahê zenexdan kerdî der cah¹⁰
Du şed Yûsif çu men Şahê Resûlan
15. Egerçi **Miştefa** ‘ebdek kemîn e

¹⁰ Ev bêjeya dawî “cah” dibe ku “çah” be jî. Herweha peyva “çahê zenexdan” jî tê maneya bîra çeneyê û kortika çeneyê.

Bi cuz dergahê to me'wa tunîne
Bi luţfa xwe were carek bibîne
Keremkar î eman Şahê Resûlan

16. Fewellahî bi  alê min dizanî
Bi nari'l- 'i qê me r qen teranî¹¹
Bi x b  bihter ez x b  cihanî
Me dil da te ji dil Şahê Res lan
17. Eger ney qabilem cer h  dewa k 
Bese carek bi dildar  x ya k 
B tir ez d m  enwer min fena k 
Bi can amed dil m Şahê Res lan
18. Ji nale bes meke **Feyziy ** cara
Bi dil z de bi xef hem a ikara
Ew e  ah  Semerqend   Buxara
Cuda ez men mebe Şahê Res lan
19. Bi enfas  Mes h  dil te  ey kir
Bi n r   nar  'i q  her te key kir
 eb   roj ¹² zebanim wayiwey kir
Dem  d ger bizan Şahê Res lan
20. E emm   ebkem   e' ma   d n im
Ji derd  firqet  jar    ez n im
 ezel her dem li bejna te dix nim
Seg  an dergeh m Şahê Res lan

Helbesta Duyem

Fa'ilatun / Fa'ilatun / Fa'ilatun / Fa'ilun

Behra remel : (- + - - / - + - - / - + - - / - + -)

¹¹ Ev b jeya "tiran -teran " dibe ku "tewan " be j .

¹² Forma w  ya Faris    ya rast " eb   r z" e, l  ji ber serwayê xera nake, em midaxele nakin.

1. 'Erzihala me bibe nik Şahê Xûban ey refîq
Yek bi yek mestûre tê da hâlê miştâqê herîq
Pêl û emwacê di 'îşqê bê şeda kir me gerîq
Nîne kes bê ser bide dilbeste'ê 'îşqa wesîq
2. Ateşê 'îşqê kebab kir min di nêv 'amê cinûn
Lem'ê xedd û serwê qamet qewsê ebrû kir zebûn
Secdeya min pêş(i) adem dîn û îmanim nebûn
Rehberê naçare'ê wek min bese pîrê terîq
3. Bi her 'aşîq çend qedem pêş da kerem kir dilberê
Dêm-durrê gerdên-zerê nazîk-terê bûy-'enberê
Pî-şemalê pur-delalê xweş-cemalê kewserê
'Îşqibazê serfirazê dilkuşa'ê bû ferîq
4. Wê bi wan zulfê herîr û tîr û mujgan û webes
Dêmê enwer çesmê nazîk şûreta xûrşîd(i)weş
Gemz û remz û çav û ebrû hem bi wan reftar(i) xweş
Kir me sewda min bibîne dil li min bû wek 'eqîq
5. 'Aşîqê dîdarê yar im bes ne cennatê ne'îm
Wişleta wê min divê ne hûr û Rîdwanê şemîm
Masiwa'ê yarê nik 'aşîq wicûda wî 'edîm
Şofi û zahîd çi zanin gewherê behra 'emîq
6. Şahîd û şaqî digel min bêne bezmê 'aşîqan
Serxweş û medhûş(i) bin ez bûyê zulfê sunbûlan
Şed hezar şî'r û gezel zêde li bal min bê guman
Wê çi bêje xeste-dil ez hicreta yarê 'etîq
7. Qeţ meke lewmê ji 'aşîq zahîdê xilwet-nişîn
Destegîrê wê di vê rê da bizan rûhu'l-emîn
Qible rû mihrab e ebrû cami' e rûyê zemîn

Ya diyarê b¹³ ah û efğan ta 'et e pêş ra şedîq

8. Gulşen û bağê cemala dilberê ger bit neşîb
Dest(i) berketf û dehan berxed nemîbîned reqîb
Bûseyek ber rûyê dîger mîzened şebb û hebîb
Kuşte'ê 'işqê ciwan dê bê ji nû ve ey şefîq
9. Xûb û dilber dilruba û nazik û peyker-perî
Gerçi nik 'uşşaqê 'alem bê hedd in tu serwerî
Sosin û gul sunbul û mil ter e cû bergê terî
Bulbulê bê şebr û dûr ez bağ û bustan ev 'eşîq
10. Şed qesem b¹⁴an dêmê enwer min debîrê kullî hal
Bê wucûda te wucûda min mine'l-emri'l-muhal
Zulfê şebrengînê mişkîn bû meke men'ê wişal
Men'î zîl-'eşqî 'enil-'uşşaqî 'eynen la-yelîq
11. Yek nişanê dilberê nîne ji geyrê bê nişan
Li yek xalê nîne yek cewher ji wê nik exfeşan
Mezher in gahî dibin mezher ji bo wê zerfeşan
Sirrê wehdet **Feyziya** bên zan û in heqê heqîq

Encam

Şêx Mistefayê Sîsî muderis û alimekî rojhilatî ye û di heyama dawî ya Osmanî de jîyaye. Wî jî di çarçoveya murîd û murşîdiyê de li ser şêxê xwe helbest nivîsîne. Heta niha sê helbestên wî yên weşandî li derdora zanist û edebîyatê dihat zanîn û ji bilî wan sê helbestan li ti derê em rastî ti helbestên wî nehatin. Di encama xebatên me de du helbestên nû yên ku berê me ew li derekê nedîtibûn ketin destên me. Şêx Mistefa di van her du helbestan de eşq û evîna ji bo şêxê xwe û herweha êş û xema ku li pey wî kişandiyê anîye ziman.

Ev her du helbest jî bi zelalî xuya dibin ku yên Şêx Mistefayê Sîsî ne. Lewra mexlesa wî Feyzî di wan de heye. Herweha helbest li ser Şahê Resûlan ango li ser Şêx Ebdilqadirê

¹³ b'= bi (ji bo kêşê kiteyek ango dengê hatiye xistin û bi rêya ûlamayê ve dengê "b"yê jî bi kiteya berîya xwe ve hatiye xwendin).

¹⁴ b'= bi (ji bo kêşê kiteyek ango dengê hatiye xistin û bi rêya ûlamayê ve dengê "b"yê jî bi kiteya piştî xwe ve hatiye xwendin).

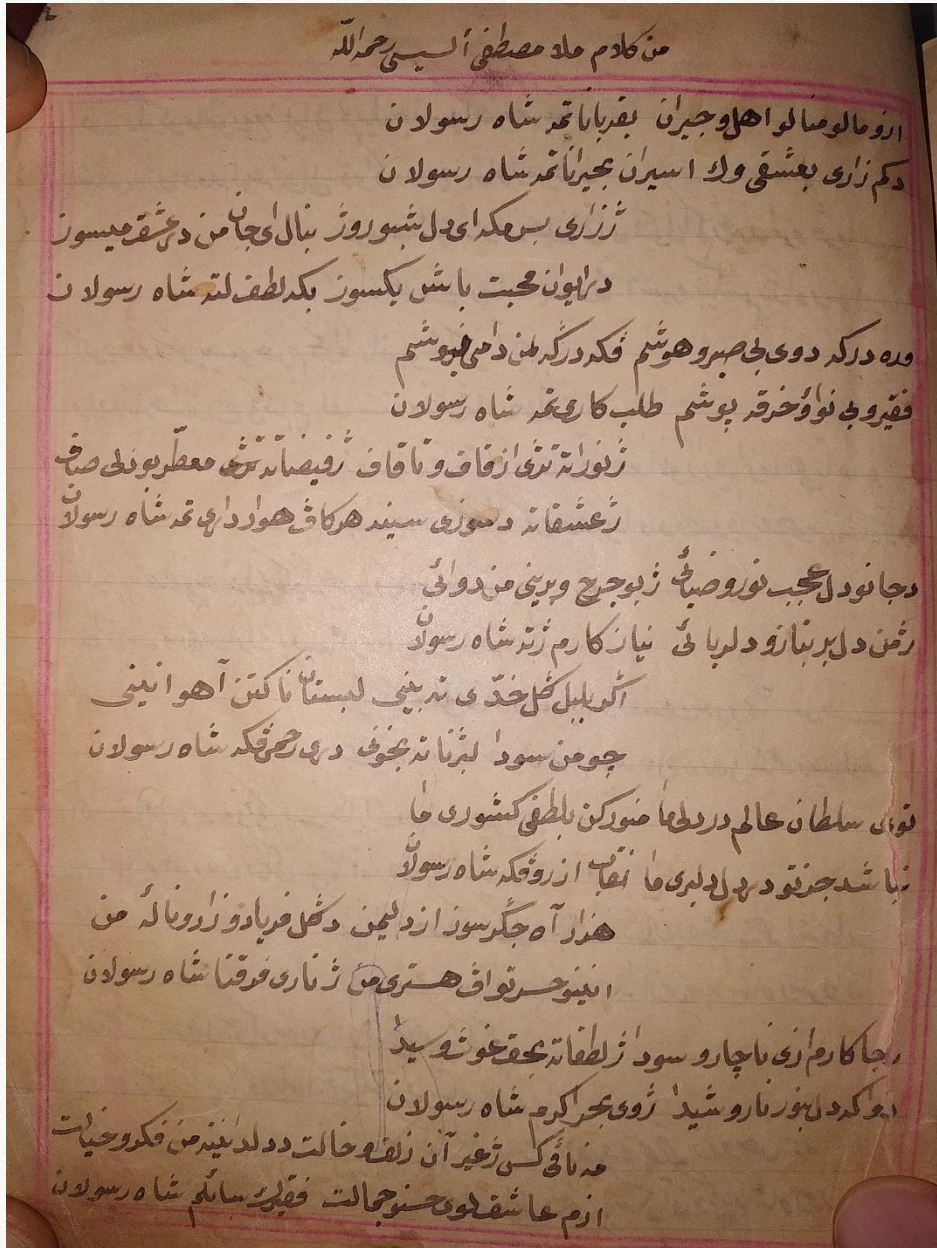
Hezanî ne û Şêx Mistefa jî murîd û xelîfeyê Şêx Ebdilqadir e. Navê wî yê rastîn Mistefa Feyzî ye û em di van her du helbestan de jî nav û mexlesa wî dibînin. Şêx Mistefa mexlesa “Feyzî” di her du helbestan de jî bi kar anîye. Her du helbest jî bi teşeya murebbe‘ê nivîsîne û her du jî li ser Şêx Ebdilqadirê Hezanî ne. Cûreya wan jî mersîye û medhîye ne, lêbelê em ji bo cûreya helbesta yekem şerhekê datînin û em dibêjin ev dikare bibe murebbe‘a tekyayê jî. Çunkî ger ev berîya wefata Şêx Ebdilqadir hatibe nivîsîn wê demê mijar dibe veqetîna ji murşîd û ew jî nakeve kategoriya mersîyeyê, lê weke ku Abdurahman Adak jî dibêje ev dê bi xisûsiyeteke edebîyata tekyayê ve girêdayî be û em dibêjin çawa ku xezela tekyayê heye, bi vî awayî dibe murebbe‘a tekyayê jî hebe. Herweha helbestên bi teşeyên weke terkîbbend, tercîbend û muxemmesan jî li derdora tekyayan li ser murşîdan hatine nivîsîn û ew helbest jî li gorî cûreya xwe bi van navan dikarin bîn binavkirin. Weke xezela tekyayê û çarîneya tekyayê.

Çavkanî

- Adak, A. (2019). *Teşeyên Nezmê di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de*, Stenbol: Weşanên Nûbiharê.
- Çakır, M. S. (2017). “Şeyh Abdülkadir-i Hezânî (v.1908) ve Hezân Dergâhı’nda Yetişen Sûfi Âlimler”, *Mevlana Halid-i Bağdadi ve Halidiliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi Ulusal Sempozyumu, 04-05 Mayıs 2017*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 353-358.
- Hezîn, M. H. (2007). *Kulxaniya Veşartî*, (Amd. Abdulselam Bêcirmanî) Stenbol: Weşanxaneyê Nûbiharê.
- Karak, M. Z. (2020). *Dîwançeya Şêx Îsmetullahê Karazî (Metn û Lêkolîn)*. Mêrdîn: Teza Lîsansa Bilind a Çapnebûyî, Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Keşkola Malbata Hezanî, (1930?). *Destxeta Helbestên Şêx Mistefayê Sîsî (Mustensîx: Hecî Haris Begzade yê Hezroyî û kurê wî Mehmet Ceylan)*, (Nusxe di arşîva me de ye).
- Korkusuz, M. Ş. (2004). *Tezkire-i Meşayih-i Amid Diyarbakır Velileri I-II*, İstanbul: Kent Yayınları.
- Qewmanî, Ş. M. H. (2011). *Dîwan*, (Amd. Muhammed Seydaoğlu) Stenbol: Weşanxaneyê Nûbiharê.
- Saraç, Y. (2013). *Klâsik Edebiyat Bilgisi; Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Yıldırım, K. (2018). *Kürt Medreseleri ve Alimleri: Tekkelere Bağlı Medreseler*, Cilt. 2, İstanbul: Avesta Yayınları.

Pêvek

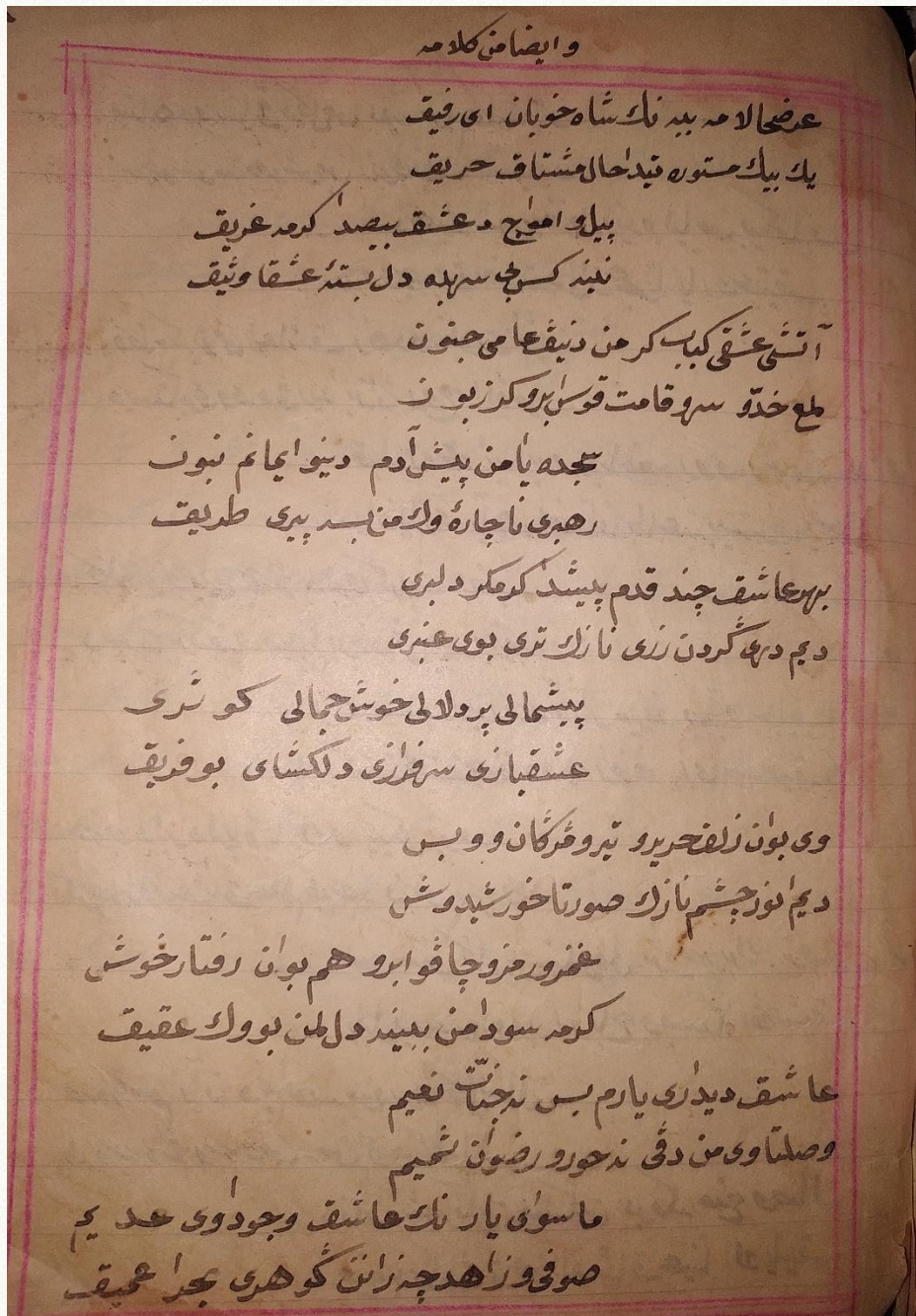
*Pêvek I: Destxeta helbesta 1. a Şêx Mistefayê Sîsî (Nusxeya Keşkola Malbata Hezaniyan).*¹⁵

¹⁵ Nusxeya Destxet, 194-195.

قوی دگرگو مان روح لبالی دپیلد جانو دل هر دم دمانی
 شفقو روزی ددم لو عرش عالی دو کدر دین شاه رسولان
 قوی بی شک زبون عین القمان قبول اکم زغبین امر و فرمان
 بیک صحبت عفرما دره درما اسیر و بیکسم شاه رسولان
 اگر چه روز شو بید سو خرم گدو نانو نو خا کو آیم
 و دی در نار عشق کجا بیایم لعاشقده نظر شاه رسولان
 زبرد روی فرقی آه و صد آه و غما نوریم از ماهی تا ماه
 بدان چاه زخندان کردی در چاه و دصدیو فوجون شاه رسولان
 اگر چه مصطفی عبدک طینه بخرد در گاه تو مو تو نین
 بلطف خوره جارك بیدینه کر مکاری ما شاه رسولان
 فوالله بحالی من دزانی بنار لعسف محروقا ترغی
 بخوبی بهتر از خوبی جبرانی مدد دانه ز دل شاه رسولان
 اگر فی قائم حرمی دو کی بید جارك بدلداری خوبی کی
 بتر از دیم انور من فانی بیجا آمد دیم شاه رسولان
 ز ناله بس مکه فیضی جارا بدل ریده محف هم اشکارا
 اوه شاه سحر قندو بخارا جدا از من عبده شاه رسولان
 با نغاسی میخی دل تخی کر سوز و نار عشقی هرنه کی کر
 شبو روزی ز بانم وی و بیکر دمی دیکر نزن شاه رسولان
 اصم و اکیم و لعا و دینم زبرد روی فرقی زار و حد نیم
 غزل هر دم لبز نانه و خونم سکی آن دگر هم شاه رسولان
 تمتم
 ۲۲

*Pêvek II: Destxeta helbesta 2. a Şêx Mistefayê Sîsî (Nusxeya Keşkola Malbata Hezanîyan).*¹⁶

¹⁶ Nusxeya Destxet, 196-198.

